

YO LAMBEDZWA NGA:

science & innovation

Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

YO FARWA NGA:

VHASHUMISANI:

NWU | CTexT

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

UNIVERSITEIT
iYUNIVESITHI
STELLENBOSCH
UNIVERSITY

GURANNDÀ YA SADiLaR

South African Centre for Digital Language Resources

TSHIVENDÀ: Lara 2021

YUNIVESITHI DZA AFURIKA TSHIPEMBE – VHATHU VHA NDEME KHA PULANE YA SADILAR

- Phurofesa Langa Khumalo

Tshipikwa tsha SADiLaR ndi u ṭuṭuwedza na u ita uri zwi konadzee u ita ṭhodiso ya didzhithala na mveledziso nga nyambo dza 11 dza tshiofisi dza Afurika Tshipembe, u ṭahulela na u ṭandavhudza bazari ya Vhuvha ha Vhathu ha Didzhithala kha ja Afurika Tshipembe na kha dzhango, ngeno i tshi khou ita uri hu vhe na tshumisano na vhashumisani vhapo na vha mañwe mashango, ngeno ri tshi khou sika themamveledzio i fanaho kana ine ya tshimbizana. Nga zwenezwo, yunivesithi dza Afurika Tshipembe ndi senthara dza ndeme dzine dza kona u khwinisa tshipikwa na mushumo wa SADiLaR.

Kha vha vhale nga ha:

Yunivesithi dza Afurika Tshipembe – vhathu vha ndeme kha pulane ya SADiLaR

Thandela ya Maipfi a Covid-19 nga Nyambo Nnzhi

Zwishumiswa zwa Thalusamaipfi ya Didzhithala ya Tshin|uu

#NwedziwaVhafumakadzi 2021: U Tandavhudza Tshitshavha tsha Vhafumakadzi vho Maandafhadzwaho nga Thekinolodzhi kha Vhuvha ha Vhathu na Saintsya Matshilisano

Thodiso nga ha maipfi a mbēu a Tshivhuru kha SADiLaR

Zwiitea zwine zwa khou da

1

Zwenezwi zwi ita uri dzi dzhiwe dzi vhashumisani vha ndeme.

2

Mulanguli muhulwane wa SADiLaR, Phurofesa Langa Khumalo, vho thoma maitele a uri hu dalelwé yunivesithi u itela u thoma masia a ndeme a nyambedzano nga ha Senthara, vha dovha vha bula pulane ya ndeme ya SADiLaR.

3

Nga nwambo wa dwadze ja Covid-19, nyendo dzothé u bva zwino dzi itwa nga zwishumiswa zwa inthanethe zwi ngaho Zoom kana Microsoft teams. Kha yeneyi miñangano, Phurofesa Khumalo vho bula mushumo na tshipikwa tsha SADiLaR. Inwe ya ndivho dza dzenedzi nyendo ndi u dzudzanya tshumisano vhukati ha dzenedzi yunivesithi na SADiLaR zwo thewa kha masia e zwenezwi zwiimiswa zwa vhona hu na ṭhodea kana kha masia o teaho ane dzenedzi yunivesithi dza ṭoda u a alusa. Ho vha na mvelelo dzo fhambafhamanaho na dzi takadzaho dzine dza sumbedza uri zwithu zwi do tshimbila zwavhuđi. Nyambedzano na Yunivesithi ya Stellenbosch, Yunivesithi ya Kapa Vhukovhela, Yunivesithi ya Thekhinolodzhi ya Peninsula ya Kapa na Yunivesithi ya Witwatersrand, Yunivesithi ya Pretoria na Yunivesithi ya Venda dzo ita uri hu vhe na miñwe miñangano u itela u khwathisa vhushaka kana mishumo ine ya vha na

madzangalelo na mbuyelo dzi fanaho. Madalo e a itwa Yunivesithi ya Kwazulu-Natal o ita uri hu dzudzanywe marangaphanda a modzhulu wa didzhithala wa vhuvha ha vhathu kha Zwikolo zwa Vhutsila. Wonoyu modzhulu wothe u do itwa kha inthanethe, u do lingwa kha tshiteriwa tsha vhuvhili tsha nwaha wa pfunzo wa 2021.

SADiLaR i khou ambedzana na zwenezwi zwiimiswa u itela u swaledzela thendelano ine ya do thea nyambedzano dzine dza khou bvela phanda na dza tshifhingani tshi daho. Samusi hu tshi do thoma Muhanga wa Mbekanyamaitele a Luambo Luswa u itela Pfunzo ya Ntha, Phurofesa Khumalo, vhane vha shuma na Yunivesithi dza Afurika Tshipembe (Universities South Africa [USAf]), vho ranga phanda mitevhe ya miñangano ya zwa pfunzo i re na zwipiđa zwiraru na Vhafarisatshantsela na Tshanda tsha Vhafarisatshantsela vha zwiimiswa zwothe zwa 26 zwa tshitshavha na vhañwe vhakwamei vhahulwane u itela u vhekanya SADiLaR sa dzangano ja ndeme kha u nea thikhedzo ya zwa thekiniki na thundu dza ndeme uri hu kone u shumiswa zwavhuđi Muhanga wa Mbekanyamaitele a Luambo Luswa lwa Pfunzo ya Ntha. U swika zwino ho vha na mvelelo khulwane nga u dalela dzyunivesithi.

THANDELA YA MAIPFI A COVID-19 NGA NYAMBO NNZHI

- Nomsa Skosana na Respect Mlambo

Mathomoni a uno ንわaha, Dorobo ya Tshwane yo ambedzana na Senthara ya Afrika Tshipembe ya Zwiko zwa Nyambo dza Didzhithala (South African Centre for Digital Language Resources [SADiLaR]) uri i thuse u bveledza mutevhe wa maipfi a Covid-19 nga nyambo dzothe dla Afurika Tshipembe.

Ho ambedzanywa na SADiLaR nga ንわambo wa uri yeneyi Senthara i a kona vhukuma u shuma yo livhisa tshothe ቅogomelo kha u bveledza nyambo dzothe dla tshiofisi dla Afurika Tshipembe nahone i tikedza ተḥodisiso na mveledziso kha thekinolodzi dla luambo na pfunzo dzi tshimbidzanaho na luambo kha vhuvha ha vhatnu na saints kha matshilisano.

Maipfi o kuvhanganywa dla Dorobo ya Tshwane na SADiLaR. ተhaluso na ተhalutshedzo dla maipfi dzi bva kha Tshiisimane fhedzi. Nga murahu ha zwenezwo, vha ዓrobo ya Tshwane na SaiLaR vha ስna na maipfi a tshimbidzanaho na ተhaluso na ተhalutshedzo nga nyambo dzothe dla tshiofisi dla Afurika Tshipembe. Vha ዓrobo ya Tshwane vho ስna dzenedzi ተhaluso na ተhalutshedzo nga nyambo dla rathi, dzine dla vha Tshipedi, Tshitswana, Tshivhuru, Tshizulu, Tshivenda na Tshitsonga, SADiLaR yone ya ስna na maipfi nga nyambo ሙna dzo salaho dzine dla vha Tshindebele, Tshiswati, Tshixhosa na Tshisuthu. Nga murahu ha zwenezwo, eneo maipfi ቅthe a vusuluswa nga vha ዓrobo ya Tshwane na SADiLaR. Maipfi o khwathisedza nga komiti dla u khwathisedza maipfi nga fhasi ha Zwigwada zwa Luambo lwa Lushaka (National Language Bodies [NLB]) nahone enea maitele a tikedza nga zwa masheleni nga SADiLaR, ngeno ዓrobo ya Tshwane itsi dzudzanya eneo maitele. Maitele a u khwathisedza ha ngo katela mirađo ya NLB fhedzi, fhedzi o katela na vhatnu vane vha shumana na luambo na vhaṭodisisi vha nyambo dzothe, kathihi na vhađivhi vha kha tshigwada tsha nyambo.

Tshigwada tsha thandela tsho vha tshi na mirađo i tevhelaho nga luambo luñwe na luñwe:

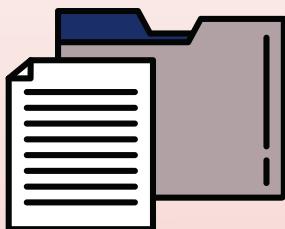
- **TshiVhuru:** Mirado ya 4 ya NLB, vhatnu vha 5 vane vha shumana na luambo na vhaṭodisisi na muđivhi muthihi a bvaho kha Muhasho wa Mutakalo.
- **TshiXhosa:** Mirado ya 13 ya NLB, muthu muthihi ane a shumana na luambo na muđodisisi.
- **TshiSwati:** Mirado ya 9 ya NLB, vhatnu vha 2 vane vha shumana na luambo na vhaṭodisisi na muđivhi muthihi wa tshigwada tsha nyambo.
- **TshiNdebele:** Mirado ya 11 ya NLB, vhatnu vhatnu vane vha shumana na luambo na vhaṭodisisi na muđivhi muthihi wa mutakalo a bvaho kha Muhasho wa Mutakalo.
- **TshiTswana:** Mirado ya 13 ya NLB na vhatnu vha 3 vane vha shumana na luambo.
- **TshiSuthu:** Mirado ya 8 ya NLB, muthu muthihi ane a shumana na luambo na kana muđodisisi na muđivhi muthihi wa tshigwada tsha nyambo a bvaho kha Muhasho wa Mutakalo.
- **TshiZulu:** Mirado ya 12 ya NLB, vhatnu vha 3 vane vha shumana na luambo na vhaṭodisisi na muđivhi muthihi wa tshigwada tsha nyambo.
- **TshiTsonga:** Mirado ya 12 ya NLB, vhatnu vha 3 vane vha shumana na luambo na vhaṭodisisi na muđivhi muthihi wa tshigwada tsha Muhasho wa Mutakalo.

Kha vha puđedze hafha uri vha kwamane na riñe:

Wonoyu mutevhe wa maipfi u dovha wa wanala na kha mbulungelo ya SADiLaR kha

Kha vha ri kwame:

- **TshiPedi:** Mirado ya 11 ya NLB na vhatu vha 3 vhane vha shumana na luambo.
- **TshiVenda:** Mirado ya 10 ya NLB, muthu muthihi ane a shumana na luambo na/kana mutodisisi na mudivhi muthihi wa tshigwada tsha nyambo.
- **Tshilsimane:** Mutodisisi muthihi na muthu muthihi ane a shumana na luambo.

Mirado yothe ya 136 ya NLB, vhatu vhane vha shumana na luambo, vhatodisisi, miwe mirado ya SADiLaR na vhane vha bva Doroboni ya Tshwane vho shela mulenzhe nga ndila khulwane uri yeneyi thandela i bvelele.

Mushumo wa u khwathisedza na ita uri mutevhe wa maipfi a nyambo nnzhi a tendelane wo itwa nga NLB

nga fhasi ha PanSALB samusi i yone mulambedzi wa enea maitele. Dorobo ya Tshwane yo thaphudza maga a u fhedza a yeneyi thandela, e a katela u tanganya maipfi, u gandisa bugwana, khathihi na u phadladza bugwana dzi re kha inthanethe na dzo gandiswaho.

Dorobo ya Tshwane yo gandisa lwa tshiofisi mutevhe wa maipfi a COVID-19 nga nyambo nnzhi sa tthisima tsho vuleaho nga Fulwana 2021 nga kha webusaithi yavho www.tshwane.gov.za, nahone kopi dzo gandiswaho dza phakelwa mihasho yo fhamba-fhambanaho. Wonoyu mutevhe wa maipfi u dovha wa wanala na kha mbulungelo ya SADiLaR kha <https://hdl.handle.net/20.500.12185/544>.

ZWISHUMISWA ZWA THALUSAMAIPFI YA DIDZHITHALA YA TSHIN|UU

- Kerry Jones, Bonny Sands, Menno van Zaanen

Tshin|uu ndi luambo lu re khomboni khulwane lwa Tshi-!Ui-Taa lwe lwa vha lu tshi ambiwa kale nga Vha-#Khomani vha Afurika Tshipembe. Vha-#Khomani ndi vhatu vhe nga lwa sialala vho vha vha vhazwimi na vhakanji vha dzinguni ja tshipembe ha Kalahari.

Namusi ndi vhatu vhe vha vha vho sokou qidzulela tshifhinga tshindzhi tshavhutshilo ha vho. Mashudu mavhi ndi uri u ya nga vhadihvi vha dzinyambo, hu na muthu muthihi fhedzi ane a kha di tshila ane aamba nga u tou elela Tshin|uu, lune lwa vha luambo lwawe lwa qamuni. Dzina jawe ndi #Xuu |Eeki Katrina Esau. Miwhahani ya zwenezwino, "Ouma", samusi a tshi divhiwa nga u ralo, o xeletwa nga mirado ya tsini ya mutani na khonani dze vha vha vha tshi amba vhothe Tshin|uu.

U itela u tanganya zwishumiswa zwa divhazwakale na zwa dzinyambo zwe bveledzwaho nga Tshin|uu, dzangano ja African Tongue khathihi na Vhalangi vha

Luambo lwa Tshin|uu na SADiLaR vha khou farisana mutingani kha thandela ine ya pfi "Zwishumiswa zwa Thalusamaipfi ya Didzhithala ya Tshin|uu". Tshithu tshihulwane tsha yeneyi thandela ndi u tanganya thodisiso ya divhazwakale na ya musalauno nga Tshin|uu uri i vhe thalusamaipfi ine ya do gandiswa nga zwivhumbeo zwiraru, thalusamaipfi dzi si gathi dzi do tou gandiswa nga ho livhaho, hu do vha na thalusamaipfi ine ya do wanala nga didzhithala ine ya nga swikelelwa nga phothala ya thalusamaipfi na app ya thalusamaipfi. Zwenezwi zwishumiswa zwi do wanala mahala musi zwi tshi tou thaphudzwa mathomoni a 2023.

Vhashumisani vha thandela:

UNIVERSITEIT
iYUNIVESITHI
STELLENBOSCH
UNIVERSITY

sport, arts & culture

Department:
Sport, Arts and Culture
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

VHUBVO VHU SI GATHI NGA HA U NWALWA HA U THOMA HA TSHIN|UU:

Nga vho-1970, ho humbulwa uri Tshin|uu tsho fa tshipembe ha Afurika. Naho zwe ralo, nga vho-1990 tshifhingani tsha maitele a u tolisiswa ha ifa ja mvelele nga UNESCO, ho vha na vhathu vha 26 vhe vha qitälula uri vha amba Tshin|uu. Vhadivhi vha dzinyambo vha ngaho Nigel Crawhall, Tony Traill na Levi Namaseb vho khwathisedza uri vhukuma vhenevha vhathu vha amba Tshin|uu hu si Tshinama samusi u thomani vhadzulafho vha heneffo vho vha vho humbula nga u ralo. Nga zwenezwo Crawhall, Traill na Namaseb vha thoma u ita vhuqidini vhuhulwane ha u nwala lwonolwu luambo samusi zwi zwa ndeme kha lushaka. Mafhuno o dodombedzwaho a enea maitele malugana na u shumisana na mirado ya tshitshavha tshapo a nga wanala kha zwithu zwe Khetheaho zwe Kuvhangaywaho ngei Yunivesithi ya Kapa nga fhasi ha dzina "Khomaní

San | Hugh Brody Collection (BVF41)".

U bva nga tshenetsho tshifhinga vhadivhi vhanzhi vha nyambo vha kha lino na kha manwe mashango vhanne vha ḥoda u ḥivha nga ha nyambo dzi re khomboni dza tshipembe ha Afurika, vho vha na dzangalelo kha luambo lwa Tshin|uu. U kuvhanganywa na u khwathisedza ha zwenezwino ha data ho itwa nga May 2021 ngei Upington nga Kerry Jones, Ouma Katrina Esau (tshiambi tsha u fhedza tsha Tshin|uu), Claudia Snyman (muđuhulu wa Ouma Katrina Esau), David van Wyk (Mulangi wa Muñwaleli wa Luambo lwa Tshin|uu), Sussie Bock (Murado wa Kalahari wa Vhalangi vha Luambo lwa Tshin|uu na muđuhulu wa zwiambi zwa Tshin|uu) na Bonny Sands (we a thusa e kha inthanethe a ngei USA).

DATA YO KUVHANGANYWAHO YA THODISO NA MVELEDZISO:

Data ya nyambo yo kuvhanganywaho nga Bonny Sands, Chris Collins, Amanda Miller, Johanna Brugman, Levi Namaseb na Alena Witzlack-Makarevich yo kovhelwa vhañwe hu tshi itelwa wonoyu mushumo. U swika zwino, yeneyi data yo ḥandavhuwa nahone i na maipfi a fhiraho 1560. Enea maipfi o rekhodiwa nga vhathu vho no lovahoo vhanne vha amba luambo lwa ḥamuni: Anna Kassie, Hanna Koper, Griet Seekoei, Una Roi, Kheis Brou, Hannie Koerant, Andries Olyn, Vytjie Abaka Koper na Simon Sauls. Na ipfi ja Ouma Katrina Esau jo rekhodiwa kha enea maipfi o rekhodiwaho kale nahone u bvela phanda a tshi thusa u swika na ḥamusi u khwathisedza ḥalutshedzelo na u pfala ha zwithu zwe rekhodiwaho. Enea maipfi othe o ḥwalwaho o ḥalutshedzelwa nga Tshivhuru, Tshiisimane na

Tshikhoekhoegowab (tshine tsha ambiwa Namibia tsho rekhodiwa nga Phurofesa Levi Namaseb). Zwiñwe hafho, hu na mañwalwa a IPA (ane a ḥalusa kubulelwé kwa maipfi) a maipfi o rekhodiwaho a Tshin|uu. Data yo dzudzanywaho i na maipfi a 4860 o rekhodiwaho u ya nga vhubvo hao khathihi na zwiñwe zwithu zwe rekhodiwaho zwa 20,000 (sa tsumbo, pfalandothe, mutevhe wa vhathu, na dzibugu). Naho hu songo ḥwalwa zwithu zwinzhi zwa Tshin|uu miñwahani ya kale, yeneyi data i na ḥalutshedzo na mañwalwa manzhi a lwonolwo luambo. Zwino ho no thomiwa maitele a u nakisa yeneyi data yothe na u i vhulunga nga ndila ya didzhithala uri i wanale kha mbulungelo ya SADiLaR u ya nga milayo ya FAIR ya u khwathisedza uri i a wanala, i a swikelelea, i a shandulea na u shumisea.

Vhashumisani vha thandela:

RHODES UNIVERSITY
Where leaders learn

AFRICANTONGUE
Professional linguistic consultancy

Kha vha ri kwame:

Nga 2023 ho dzudzanywa uri hu swikelelwwe zwithu zwi tevhelaho zwine zwa do newa vhatu vha Afurika Tshipembe na shango nga u tou angaredza:

1. THALUSAMAIPFI YO GANDISWAHO

Khandiso dzi linganaho 5000 dza thalusamaipfi i re na maipfi a nyambo nja dzo taluswaho afho nthia dzi do newa vhađuhulu Vha-Khomani, dza vhewa kha dziñe laiburari, dza newa vhatu vha zwa pfunzo na vhalwela luambo. Yeneyo thalusamaipfi i do vha na nganeavhutshilo dza zwiambi zwa Tshin|uu zwe zwa shela mulenzhe kha yeneyi thandela kathihi na vhađivhi vha dzinyambo vhe vha shuma kha u dzudzanya yeneyi data.

2. APP YA THALUSAMAIPFI YA TSHISHUMISWA TSHA THINGOTHENDELEKI

Nzudzanyo ya App ya thalusamaipfi ya tshishumiswa tsha thingothendeleki ya thalusamaipfi i do wanala nga iOS na Android. Yeneyo app i do ita uri muthu a kone u swikelela maipfi a nyambo dzo fhamba-fhambanaho nahone zwi do leluwa u setsha maipfi. U ya

TSWIKELELO DZA THANDELA:

nga mvelaphanda dza zwino zwi vhonala uri yeneyi app i do vha na mifuda mivhili: nzudzanyo i sa todzi inthanethe na nzudzanyo ya nga kha inthanethe ine ya shuma nga ndila yo fhambanaho nyana. Muthu u do kona u khetha zwithu zwo rekhodiwaho nga mayipfi kha yeneyi app.

3. THALUSAMAIPFI YA KHA WEBUSAITHI

Nzudzanyo ya webusaithi ya thalusamaipfi i do vha na zwiteñwa zwinzhi u fhira nzudzanyo ya app samusi i tshi do vha na tshikhala tshihulwane nahone i nga si vhe na zwithivheli zwa kha tshishumiswa tsha thingothendeleki. I do swikelelea nga brawuza dza webusaithi nahone i do wanala sa phothala ya thalusamaipfi kha webusaithi ya SAiLaR. I do shuma u fana na app ya kha thingothendeleki ya dovha ya vha na zwiñe zwithu zwo rekhodiwaho nga mayipfi. Kha app ya thalusamaipfi ya thingothendeleki na thalusamaipfi ya webusaithi, hu tea u bveledzwa zwithu zwi shumaho, sa tsumbo, uri zwi kone u talula zwa kubulele kwa maipfi o anzaho kha luambo lwa Tshin|uu.

MAGA A TEVHELAHO KHA YENEYI THANDELA:

Zwa zwino, data i re hone i khou nakiswa nahone maipfi a thalusamaipfi a tea u khwañhisedza nga tshambi tshire tsha kha di tshila tsha luambo lwa Tshin|uu. Nga muraha zwenezwo kuñwalele kwa maipfi ku tea u itwa uri ku tendelane na kwa bugu dza vhañdisisi vha kale/vhađivhi vha kale vha nyambo u khwañhisedza uri kukho tshimbidzana kha data yothe. Hu do dovha ha rekhodiwa zwiñe zwithu arali zwi tshi todzia nahone meta data ya data i do tea u tolwa na u khakhulwa fhethu ho teaho. Musi data yo no kunakiswa na u tolwa u itela u vhonar arali i tshi tendelana na u vhonar arali yo fhelela, i do dzheniswa kha

mbulungelo ya SADiLaR. Hezwi zwi do ita uri vhañdisisi vha re na dzangalelo vha kone u swikelela data nga ndila i leluwaho. Yeneyi data i do shandulwa ya vha kha zwivhumbeo zwo fhamba-fhambanaho zwine zwa todzia uri hu itwe mifuda i sa fani (thalusamaipfi i gandiswaho, app ya thalusamaipfi na phothala ya webusaithi ya thalusamaipfi).

Ho vha na khaedu dzi si na vrukono malugana na yeneyi thandela. Sa tsumbo, ndi tshambi tshihihhi fhedzi tsha luambo lwa Tshin|uu tshire tsha nga nea mafhungo ane a nga fulufhelwa

science & innovation

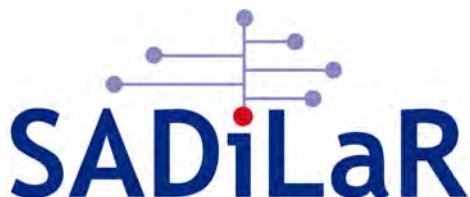
Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Vhashumisani vha thandela:

science & innovation

Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SADiLaR
South African Centre for Digital Language Resources

Kha vha ri kwame:

nga ha maipfi o ንwalwaho kha data. Dwadze ወ zwino ወ ita uri u fara lwendo zwi kondé samusi hu tshi tea u ቅogomelwa zwishaiwa zwa mutakalo zwa vhane vha shelha mulenzhe. Kha mafhongo a zwa thekiniki, tswayo/zwiga zwo shumiswaho u sumbedza kubulelwe na mibvumo ya maipfi na zwone zwe ita uri hu vhe na khaedu. Sa tsumbo, zwi a kondé u dzhenisa enea maledere kha nzudzanyo dza didzhithala dza ቅalusamaipfi samusi zwenezwi zwiga zwi sa wanali kha khibodo. U nea nyeletshedzo (sa tsumbo, arali ha vha na vhukhakhi ha kupeletele) na zwone ndi khaedu. Dzenedzi khaedu dzothe dzi khou ቅolisiswa zwa zwino hu tshi shumiswa zwipiringululi zwa vhuṭali. Dzenedzi khaedu na zwipiringululi zwi sumbedza uri mvedeziso ya yeneyi mifuda ya zwishumiswa a si ya mahandana nahone zwipiringululi zwa tshifhinganyana

zwi tea u ቅalulwa nga tshigwada tsha ቃodisiso.

Vhashumisani vha thandela:

African Tongue, Vhulangi ha Luambo lwa Tshinjuu, Muhasho wa Saints na Vhubveledzi, Senthara ya Afurika Tshipembe ya Zwishumiswa zwa Luambo lwa Didzhithala, Yunivesithi ya Stellenbosch, Yunivesithi ya Rhodes, na Yunivesithi ya Devhula ha Arizona

Yo lambedzwa nga: Muhasho wa Mitambo, Vhutsila na Mvelele

Uri vha wane mafhongo nga vhuḍalo nga ha yeneyi thandela ri humbela uri vha ye kha linki i tevhelaho uri vha vhone musumbedzo mahala:

https://figshare.com/articles/presentation/Development_of_a_digital_dictionary_for_Nuu/15104322

Maipfi ane a ቅalutshedza tshifanyiso: Vhashumi vha u thoma vha dzinyambo nga vho-1990 vha tshi khou ንwala nga ha luambo lwa Tshinjuu. U bva kha tsha monde u ya kha tsha u ወ, Dawid Kruiper (we a vha e murangaphanda wa sialala wa Vha-†Khoman), Andries Olyn (tshiambi tsha Tshinjuu) na Nigel Crawhall (muqivhi wa dzinyambo na mulweli wa pfanelo dza vhatu).

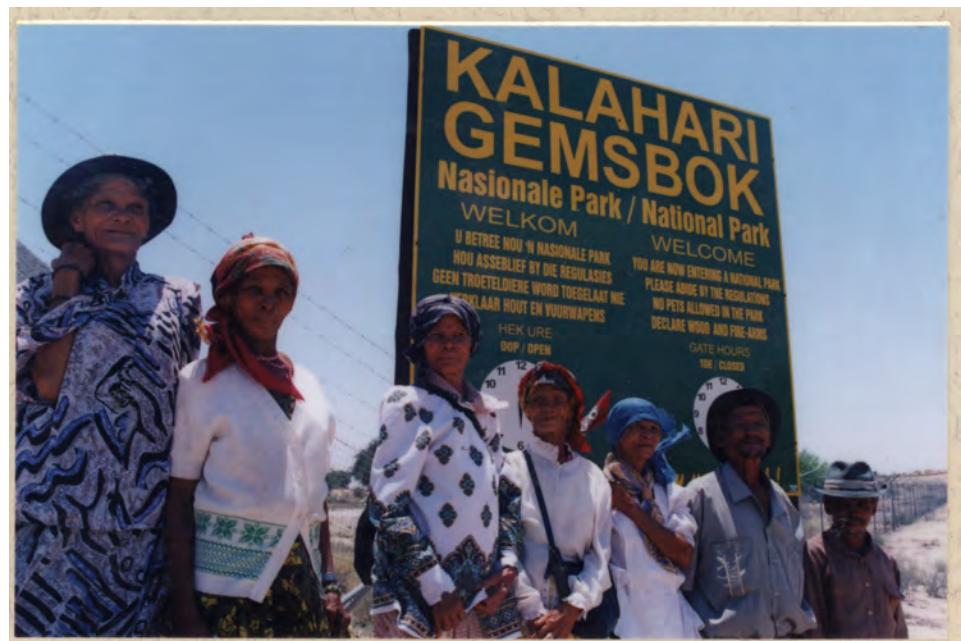

Uri vha wane
mafhungo nga
vhudalo nga ha
yeneyi thandela ri
humbela uri vha ye
kha linki i tevhelaho
uri vha vhone
musumbedzo
mahala:

Maipfi ane a ǂalutshedza tshifanyiso: Dawid Kruiper a tshi khou shuma na muqivhi wa dzinyambo wa Namibia, Levi Namaseb, fhethu ha sialala hu re na madzina kha dzingu ja Kalahari.

Kha vha ri kwame:

Maipfi ane a ǂalutshedza tshifanyiso: Vhahulwane vha Vha-ǂKhomani nn̩da ha hune namusi ha divhiwa sa Kgalagadi Transfrontier Park. Vho pfaluswa hafha fhethu uri hu kone u itwa phakha ya lushaka. Vho dovha vha newa shango lavho ngomu na u mona na Kgalagadi Transfrontier Park ngei Devhula ha Kapa nahone vha a dzhena na phakhani.

Maipfi ane a talutshedza tshifanyiso: Mukomana na murathu vha Swartkop vhanne vha amba luambo lwa Tshin|uu, vhe vha bvela khagala nga vho-1990 nahone nga murahu vha lwela luambo lwavho, sialala na ifa.

Kha vha ri kwame:

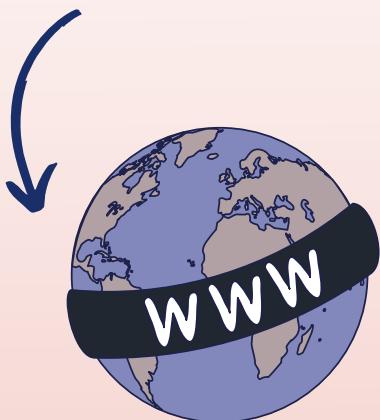
Maipfi ane a talutshedza tshifanyiso: Bonny Sands ane a vha mudivhi wa dzinyambo a tshi khou shuma na tshiambi tsha luambo lwa Tshin|uu, Simon Sauls, fhethu hune vha hu shumisa sa ofisi ngei Kalahari, 2006.

Tshifanyiso: U khwaθhiseda data ngei Upington na Kerry Jones, Ouma Katrina Esau, Sussie Bock, David van Wyk and Claudia Snyman, May 2021.

9 Thangule 1956

#NWEDZIWAHVAFUMAKADZI2021: U TANDAVHUDZA TSHITSHAVHA TSHA VHFUMAKADZI VHO MAANDAFHADZWAHO NGA THEKINOLODZHI KHA VHUVHA HA VHATHU NA SAINTSI YA MATSHILISANO

- Anelda van der Walt

"Afurika Tshipembe li pembelela Nwedzi wa Vhfumakadzi nga Thangule u itela u humbula vhafumakadzi vha fhiraho 20 000 vhe vha matsha vha ya Union Buildings nga ja 9 Thangule 1956 vha tshi gwalabela u pfukiselwa ha Milayo ya Basa kha vhafumakadzi. Muvhuso wa Afurika Tshipembe wo qivhadza uri Thangule u vhe Nwedzi wa Vhfumakadzi nahone ja 9 Thangule li pembelwe nwaha muñwe na muñwe sa Duvha ja Vhfumakadzi." (<https://www.gov.za/womens-month>)

Kha vha ri kwame:

Uno nwaha, ESCALATOR yo pembelela Nwedzi wa Vhfumakadzi nga u thoma Tshipida tsha u MAANDAFHADZA tsha Tshipikwa tsha Ngwena dza Didzhithala nga ja 5 Thangule. EMPOWER i thoma nga u nea mutevhe wa zwiitea nga fhasi ha tshiþoho "U wana ndivho yañu kha shango line ja khou ñana u vha ja didzhithala sa mufumakadzi kha Vhuvha ha Vhathu kana Saints dza Matshilisano".

Kha zwenezwi zwiitea ho vha hu tshi nga shela mulenzhe vhafumakadzi vha re na vhutumani na madzangano a þodisiso na a pfunzo a Afurika Tshipembe kha vhuimo hoþe ha mushumo na kha nyimele naþo i ifhio ya didzhithala kana tshenzhelo ya zwa thekiniki.

Ndivho ya yeneyi mitevhe yolivha u sumbedza vhafumakadzi kha Vhuvha ha

Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Maambiwa o
rekhodiwaho na
silaidi dza tshiambi
zwi a wanala kha
tshanele ya
YouTube yashu.

Kha vha ri kwame:

Vhathu na Saints dza Matshilisano uri ndi ngani vha tshi tea u vha tshipiда tsha nyambedzano ya zwa thekiniki, ndeme ya didzhithala na ٹhodisiso yazwa khomphuyutha, ndila ine vha nga guda na u aluwa ngayo na hune vha nga wana hone thikhedzo. Ro sumbedza nga ho livhaho zwitshavha zwe zwa divhofha u ٹandavhudza uri zwi katele vhathu vhothe na u ita uri hu vhe na u fhamba-fhambana kha thekinolodzhi, zwitshavha zwi ngaho WanaData, RLadies, The Carpentries, and Youthmappers. Zwiambi zwashu two katela na vhadivhi vha thekinolodzhi vha re na tshenzhelo dzo fhamba-fhambanaho kha masia a ngaho pfunzo, vhuvha ha vhathu, pfunzo dza tshumisano ya vhathu vha kha mañwe mashango, na saikholodzhi.

U ya nga muvhigo wa 2018 wo gandiswaho nga Dzangano ja Tshumisano ya ikonomi na Mveledziso (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]) u re na tshiþoho tshine tsha ri "U VALA TSHIKHALA TSHA PHAMBANO YA MBEU SIANI LA DIDZHITHALA ZWI KATELA U FUNZA VHUTSILA VHUSWA NA U SHANDULA ZWITHU" (2018), vhafumakadzi a vha anzeli u shumisa thekinolodzhi. Kha marangaphanda, vhañwali vho amba zwi tevhelaho: "Namusi tshanduko ya didzhithala dzi vula masia maswa a u maandafhadza vhafumakadzi nga lwa ikonomi nahone dzi nga thusa kha ndingano ya mbeu. Inthanethe, zwishumiswa zwa didzhithala, ðingothendeleki na tshumelo dza masheleni dza didzhithala dzi nea zwikhala 'zwihiwlane' vhathe vhoþhe nahone dzi nga thusa u vala tshikhala nga u nea vhafumakadzi khonadzeo ya uri vha wane masheleni o engedzeaho, vha þandavhudze zwikhala zwavho zwa mushumo, vha wane ndivho na mafhungo nga u tou angaredza. Ri tea u shumisa tshenetshi tshikhala u tuþuwedza uri hu vhe na ndingano khulwane mushumoni, u engedzea nyaluwo ya ikonomi na u ita uri shango ja didzhithala li katele vhathe vhanzhi."

Nahone u fhaṭa shango ja
didzhithala line ja katela vhatu
vhanzhi ndi tshiñwe tsha zwipikwa
zwiñlwane zwa
Mbekanyamushumo ya
ESCALATOR. Tshipikwa tsha
Ngwēña dza Didzhithala, tshine
tsha vha mushumo wa ndeme wa
ESCALATOR, ndi
mbekanyamushumo ya u gudiswa i
re na zwipiða zwa rathi ine ya
tikedza Vhuvha ha Vhatu na
vhañodisisi vha Saintsi dza
Matshilisano kanyendo dza
didzhithala na dza khomphyutha.
Zwipiða zwa rathi zweñthe zwe
livhiswa kha vhatu vho fhamba-
fhambanaho ngeno tshipiða tsha u
MAANDAFHADZA tsho livhiswa
nga maända kha u tikedza
vhafumakadzi.

Mitevhe ya tshipida tsha u thomiwa ha u MAANDAFHADZA tshovha tshi namadzulo maṇa ovha ana zwiambi zwivhili nga nzulo. Nga tshifhinga tsha madzulo, ro vhea vharangaphanda vha tshitshavha vhane vha divha thekinolodzhi na zwitshavha zwine zwa swela u tikedza vhafumakadzi nahone vhañwe vhathu vhane vha dzhielwa fhasi ra vha vhea na vhatodisisi vhane vha divha Saintsi ya Matshilisano kana Vhuvha ha Vhathu. Maambiya o rekhodiwaho na silaidi dza tshiambi zwi a wanala kha tshanele ya YouTube yashu.

Ho vha na vhathu vhanzhi kha
yeneyi mitevhe nahone
vha Łanganeli vho shela mulenzhe
nga maambiwa a ndeme na
mbudziso musi madzulo a vhukati
na musi a tshi fhela. Madzangano e
a imelwa a katela HSRC, UP, UCT,
CPUT, SPU, UFH, UKZN, NWU, DUT,
UWC, UNIZULU, UFS, TUT, WITS,
na mañwe! Ro lavhelela u bvela
phanda ri tshi haseledza na
tshenetshi tshitshavha tshire tsha
khou engedzea tsha vhafumakadzi
kha Vhuvha ha Vhathu na Saints
dza Matshilisano vhane vha vha na
dzangalelo kha u ambedzana nga
ha Łodziso, pfunzo na
thekinolodzhi.

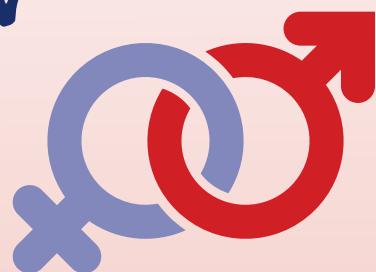

THODISISO NGA HA MAIPFI A MBEU A TSHIVHURU KHA SADILAR

- Benito Trollip

Magumoni a 2020 vhałodisisi vhavhili vha SADiLaR, Benito Trollip na Deon du Plessis, vho ḥanga lwendo lwa u ḥodisia maipfi a mbeu a Tshivhuru. Dzangalelo ḥavho ḥo vuswa nga bulogo ya Tshivhuru ye Benito a i ḥwala na Risha Lötter mathomoni nga 2020, a tshi khou haseledza khaedu ya u bula vhupfiwa hau kana tshithu tshine tsha ḥalula mbeu yau musi hu si na ipfi ḥine ḥa ḥalutshedza zwenezwo. U livhisa ḥogomelo kha maipfi a mbeu nga Tshivhuru, khathihi na khonadzeo ya u a ḥoda nga zwishumiswa zwa didzhithala, zwo ḥea vhenevha vhałodisisi tshikhala tshe vha sa ḥode tshi tshi vha pfuka.

Kha vha
vhone video
HAFHA.

Kha vha ri kwame:

Tshithu tsha u thoma ho vha hu u ḥwala ipfi zwało ḥine ḥa ḥo rumelwa kha khonferentsi ya kha mañwe mashango ḥo livhiswa nga maanda kha mbeu na luambo. Ipfi zwało ḥe vha ḥi ḥwala nahone vha ḥi rumela kha Khonferentsi ya Vhu-11 ya kha Mañwe Mashango ya Mbeu na Dzangano ḥa Luambo (ḥi wanalaho kha inthanethē) ḥo vha ḥi ḥliga ḥa u thoma ḥa u bvisela khagala yeneyi theroy a ndeme. Nahone video i kha ḥdi tou bva u dzeniswa tshanele ya YouTube ya SADiLaR. Khaseledzo yavho i katela masia o fhambanaho a ḥivhazwakale yo ḥoweleaho ya Mavhuru e khamusi a shela mulenzhe kha u shayeaa ha maipfi ane a tshimbidzana na u bula mbeu. Vhenevha vhałodisisi vha dovha vha ombedzela vhuđidini ho itwaho nga mirađo ya luambo na zwiñwe zwitshavha u itela u bveledza maipfi, u fana na dzangano ḥa Tshisimani Centre for Activist Education na Khomishini ya Ndingano ya Mbeu i tshi shumisana na bodo ya Tshivhuru ya PanSALB ya luambo lwa lushaka. Kha maambiwa avho ho

bulwa masia o vhalaho a ḥodisiso yo engedzeaho. U bva tshe ha farwa khonferentsi nga Fulwana 2021, tshumisano yo bvela phanda, zwiħuluhulu nga ha theroy dzine dza tshimbidzana na ḥodisiso yo engedzeaho. Zwa zwino wonoyu mushumo u khou ḥandavhudzwa nga nqila dzo vhalaho dzine dza katela haseledzo dzo dzikaho vhukuma nga ha masia o fhambanaho a matshilisano, dzinyambo, nahone khamusi na masia a politiki e a shela mulenzhe kha mveledziso ya Tshivhuru, u ḥandavhudzwa ha maipfi e a shumiswa kha khonferentsi yo bulwaho afho n̄tha na kha khaseledzo ya maipfi a godaho kana a nyadzisaho kana vhubvo vhune ha shumiswa maipfi ane a tshimbidzana na vhatu vha LGBTQIA+. Kha wonoyu mushumo hu ḥo ḥolisiswa arali enea maipfi a tshi khou dovha a shumiswa nga tshitshavha kana a tshi shumiselwa fhedzi u sema kana u nyadzisa.

Kha vha vhone video **HAFHA.**

Kha vha puṭedze
hafha uri vha
ñwalisele
gurannḍa yashu

Kha vha ri kwame:

ZWIITEA ZWINE ZWA KHOU DA

Khonferentsi ya Dzangano ja Vhuvha ha Vhathu ha Didzhithala ya Tshipembe ha Afurika (DHASA)

29 Lara -3 Nyendavhusiku 2021

Khonferentsi ya DHASA ndi tshishumiswa tsha pfunzo dzo vhalaho dza vhaṭodisi si vhanne vha shuma kha masia oṭhe a Vhuvha ha Vhathu ha Didzhithala (u katela zwithu zwinzhi hu si fhedzi luambo, bugu, vhuoli, misumbedzo na pfunzo dza sietha, pfunzo dza vhuhashi, muzika, divhazwakale, soshiolodzhi, saikolodzhi, thekinolodzhi dza luambo, pfunzo

dza laiburari, filosofi, dzimedolodzhi, sofuthiwere na khomphyutha). Ndivho ndi u ita uri hu tumbudzuke tshitshavha tsha Vhuvha ha Vhathu ha Didzhithala.

Vhathu vha nga ñwalisa kha inthanethe u swika nga ja 28 Lara 2021:
<https://dh2021.digitalhumanities.org.za/registration/>

Zwishumiswa zwa Muṭangano wa Nyambo dza Kale dza Afurika

29 Lara -3 Nyendavhusiku (nga tshifhinga tsha khonferentsi ya DHASA)

SADI Lar i khou dzudzanya muṭangano wa vhuvhili wa RAIL une wa amba nga ha zwishumiswa nga nyambo dza kale dza Afurika. Ndivho ya wonoyu muṭangano ndi u ḥanganya vhaṭodisi si vha re na dzangalelo kha u ḥana ḥoṭisiso yavho nahone nga zwenezwo vha khwaṭhisira sia ja nyambo dza kale dza Afurika. Hezwi zwi ita uri rikone u vhona manweledzo a mveledziso ya zwino na u ombedzela u wanala ha zwishumiswa zwa nyambo dza kale dza Afurika, u katela data na thulusi. Zwiñwe hafho, zwi do ita uri vhaṭodisi si vha re na dzangalelo kha nyambo dza kale dza

Afurika vha kovhelane mafhungo na u thoma khaseledzo dza ndila ya u khwinisa ndeme na u wanala ha zwishumiswa.

Muṭangano wa RAIL u do farelwa fhethu huthihi na khonferentsi ya DHASA nahone hu do ñwalisa kha webusaithi ya DHASA:
<https://dh2021.digitalhumanities.org.za/registration/>

Vhaṭanganeli vha do tea u ñwalisela khonferentsi nahone vha khethe u ya kha muṭangano wa RAIL musi vha tshi diñwalisa.